

علم حدیث

علم الحدیث، علمی است که به وسیله آن **قول** و **فعل** و **تقریر معصوم** شناخته می‌شود.

فهرست مندرجات

- ۱ - مقدمه
- ۲ - تاریخ و سیره
- ۳ - حدیث در زمان حیات و وفات پیامبر
- ۴ - تدوین حدیث بین تشیع و اهل سنت
- ۵ - کتب حدیثی اهل بیت
- ۵.۱ - عصر امام باقر و امام صادق
- ۵.۲ - عصر حضرت امام رضا
- ۶ - کتب جامع حدیثی شیعه
- ۷ - اولین مصنفین
- ۸ - پانویس
- ۹ - منبع

مقدمه

حدیث یکی از دو منبع علوم اسلامی است که از آن به «سنت» یاد می‌شود. «علم الحدیث» علمی است که به وسیله آن **قول** و **فعل** و **تقریر معصوم** شناخته می‌شود. این علم به دو بخش «**روایة الحدیث**» و «**درایة الحدیث**» تقسیم می‌گردد. «**روایة الحدیث**» از اتصال حدیث به معصوم از لحاظ احوال **روایت** و کیفیت **سند** و غیره گفت و گو می‌کند و در **اصطلاح** «علم اصول الحدیث» نامیده شده و خود به دو بخش «**علم رجال**» و «**مصطلح الحدیث**» تقسیم گردیده است.

وقتی از احوال رجال سند از لحاظ **عدالت** و **وثاقت** و عدم آن بحث شود، «علم رجال» آن را بر عهده دارد. و اگر از کیفیت نقل حدیث از سوی راویان بحث نماید، «**مصطلح الحدیث**» تعبیر می‌گردد. کیفیت نقل حدیث از سوی راویان، از لحاظ **تواتر** و وحدت نقل، اتصال و انقطاع آن، مراتب نقل از نظر صحت و ضعف و اصطلاحات مربوط به این خصوصیات، در این بخش مورد بررسی قرار می‌گیرد. علم «**درایة الحدیث**» از معانی و مفاهیم الفاظ وارد در احادیث بحث می‌نماید.

تاریخ و سیره

در اوایل کار، **تاریخ** و **سیره** هم شعبه‌ای از حدیث محسوب می‌شد و مطالب تاریخی با سلسله اسناد نقل می‌گردید. چنانکه در برخی از کتب مثل «**صحیح بخاری**» به این نکته رو به رو می‌شویم که تاریخ از احادیث تفکیک نشده است. کتب زیر از جمله کتب تاریخ است که به قلم دانشمندان شیعی نگاشته شده است.

- **تاریخ یعقوبی**، ابن واضح یعقوبی - **مروج الذهب**، مسعودی - **التنبیه و الاشراف**، مسعودی - **تجارب الامم**، ابن مسکویه رازی «**عبداللہ بن ابی رافع**» شاگرد مکتب علوی نخستین کسی است که در علم تاریخ دست به نگارش زده است. وی کسانی را که در جنگ‌های **جمل**، **صفین** و **نهروان** از **صحابه** در رکاب **امیرالمؤمنین علی (علیه السلام)** به **شهادت** رسیده‌اند، در کتابی جمع آورده است. [۱]

حدیث در زمان حیات و وفات پیامبر

محرک اصلی مسلمین به فراگیری و نقل اخبار و احادیث و جمع آوری آن در مجامع حدیثی، شخص **رسول اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم)** بود که مردم را به **ضبط** و انتقال سخنانش تشویق می‌کرد. از طرفی مسلمین خود - بخصوص بعد از عصر رسالت - به این نیاز واقف شدند که احادیث سرشار از بیانات متنی هستند که **احکام الهی** را در خود جای داده‌اند.

پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله وسلم) طی بیست سال رسالت خود به **هدایت** و **ارشاد** مردم پرداخت و در طی این دوره - بخصوص پس از **هجرت** که احکام و قوانین اسلامی در مسایل فردی و اجتماعی توسعه یافت. سخنانی در شرح و تبیین کتاب مبین بیان فرمود. **اخلاق**، **عبادات**، **فوائین مدنی** و **کیفری**، آداب معاشرت، کیفیت تشکیل خانواده و سلوک عملی و ترغیب بر انجام **فضایل** از جمله عناوین سخنان پیامبر اسلام بود.

اصحاب در فیض سماع و حفظ احادیث دقت و همت وافر داشتند و گروهی از منبع فیض بیش از دیگران بهره برده بودند، به گونه‌ای که به کثرت حدیث و نقل از پیامبر مشهور گشته، مورد مراجعه دیگران شدند. در زمان حیات پیامبر اهمیت حدیث چندان مشهود نبود ولی بعد از ارتحال آن حضرت این نیاز هر چه بیشتر احساس شد. بدین ترتیب حدیث **همدوش قرآن** ملاک عمل مردم و راهنمایی امت اسلامی گردید. البته **شیعه** تا **غیبت کبرای امام عصر (عجل الله فرجه الشریف)** از منبع فیض بهره برد.

تدوین حدیث بین تشیع و اهل سنت

در تدوین حدیث بین تشیع و اهل سنت تفاوت فاحشی روی داد. شیعه به پیروی از **اهل بیت عصمت (علیه السلام)**، کتابت حدیث را از همان آغاز شروع نمود. ولی عامه به پیروی از رای **خلیفه دوم** و نظر بعضی دیگر از صحابه، بدین بهانه که حدیث با قرآن مشتبه می‌شود و اهتمام به حدیث جای اهتمام به قرآن را

می‌گیرد، کتاب حدیث را **مکروه** شمرده، آن گاه متوجه اشتباه خود شدند که یک قرن از هجرت رسول اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) می‌گذشت. در قرن دوم سد کراهت حدیث به دست «**عمر بن عبدالعزیز**» خلیفه زاهد اموی که خود از نوادگان خلیفه دوم بود، برجیده گشت. تدوین حدیث از سوی اهل بیت و پیروان آنها یک قرن پیش از اهل سنت آغاز گشته بود و در عصر **امامت حضرت باقر (علیه‌السلام)** ادامه داشت که با بخش‌نامه عمر بن عبدالعزیز، عامه نیز به همراه مکتب اهل بیت به تالیف و تدوین حدیث پرداختند.

کتاب حدیثی اهل بیت

اولین کتاب حدیث را حضرت امیرالمؤمنین **علی بن ابی طالب (علیه‌السلام)** نگاشته است که در نزد ائمه بود و گاه از آن نقل حدیث می‌شد. «**مصحف فاطمه (علیها‌السلام)**» کتاب دیگری است در حدیث که از سوی معصوم به رشته تحریر درآمده است. «**کتاب ابو رافع**» در سنن و احکام و فضایا و «**کتاب سلمان فارسی**» در «**آثار**» «**آثار**» (جمع اثر) در لغت مرادف حدیث و روایت و خبر قرار دارد و شهید ثانی در درایة اثر را اعم از حدیث و خبر می‌داند اثر **سلمان فارسی** درباره شرح و توضیح حدیث جاثلیق رومی است که بعد از **وفات** رسول اعظم الهی (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) به منظور تحقیق و آشنایی با **وصیت** آن حضرت به **مدینه** آمده بود. از نخستین کتب حدیث هستند که در مکتب اهل بیت به دست شاگردان ایشان فراهم آمده است. **ابودر عفاری، اصبع بن نباته، عبیدالله بن ابی رافع، حرث بن عبدالله، ربیعة ابن سمیع، سلیم بن قیس، میثم تمار، عبیدالله بن حر، محمد بن قیس بجلي و یعلی بن مرة** از مصنفین طبقه اول شیعه در علم حدیث به حساب می‌آیند. در طبقه دوم کتاب که از شیعه مانده و روات هر طبقه، آن را روایت کرده‌اند «**صحیفه سجادیه**» **امام علی بن الحسین بن علی (علیه‌السلام)** است که به زبور آل محمد (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) معروف است. **زید بن علی بن حسین بن علی الشهید، جابر بن یزید جعفی، حسین بن نور** و **زیاد بن منذر** از دیگر روات این طبقه محسوب می‌شوند.

← عصر امام باقر و امام صادق

از نیمه اول قرن دوم یعنی در عصر امام باقر و **امام صادق (علیه‌السلام)** شیعه از آزادی نسبی برخوردار گردید و نقل و روایت و ضبط و کتابت حدیث به اوج خود رسید. چهار هزار تن از افراد مورد وثوق در این دوره از امام صادق (علیه‌السلام) روایت نقل نموده‌اند و چهار صد کتاب حدیثی در اصول، در این دوره تالیف گردید که به «اصول اربعه‌ماه» (کتاب‌های چهارصدگانه‌ای که مآخذ کتب روایی شناخته می‌شوند) معروف است.

← عصر حضرت امام رضا

با طرح مساله ولایت‌عهدی **حضرت امام رضا (علیه‌السلام)** و هجرت آن حضرت به **ایران**، خیل عشاق به سوی ایشان شتافتند؛ به طوری که ۳۶۰ تن بدون واسطه از ایشان حدیث نقل کرده‌اند.^[۲]

کتاب جامع حدیثی شیعه

از جمله کتب جامع حدیثی شیعه که در طی سالیان متمادی و سفرهای طولانی به دست صاحبان آنها تالیف و تدوین گردیده است، می‌توان کتاب‌های ذیل را برشمرد:

- **الکافی**، **ثقة الاسلام کلینی** (متوفی ۳۲۹ ق.) - **من لا یحضره الفقیه**، **شیخ صدوق** (متوفی ۳۸۱) **تهذیب الاحکام**، (۳۸۵-۴۶۰) **استبصار**، **شیخ طوسی** - **بحارالانوار**، **علامه مجلسی** (متوفی ۱۱۱۱ هـ.) - **وافی**، **فیض کاشانی** (متوفی ۱۰۹۱) **وسایل الشیعه**، **شیخ حر عاملی** (متوفی ۱۱۰۴ هـ.) - **مستدرک الوسائل**، **علامه نوری** (متوفی ۱۲۲۰ ق.)

اولین مصنفین

- **عبیدالله بن ابی رافع**، اولین مورخ و مصنف در علم تاریخ - **محمد بن اسحاق مطلبی**، اولین مصنف در علم سیر و مغازی - **ابو عبدالله بن جبلة بن حیان**، اولین مصنف علم رجال - **حسن بن موسی نوختی**، اولین مصنف علم فرق در **جهان اسلام** محسوب می‌شوند که هر یک رشته‌ای از علوم اسلامی را برگزیده و در آن به مدارج عالی نایل آمده‌اند. کتاب «**الفرق**» **نوختی** هم اکنون در دسترس دانشمندان و پژوهشگران علوم اسلامی است.^[۲]

پانویس

- ↑ صدر، سیدحسن، تاسیس الشیعه، ص۲۲۲.
- ↑ عطاردی قوچانی، عزیزالله، **مسند الرضا (علیه‌السلام)**.
- ↑ صدر، سیدحسن، تاسیس الشیعه، ص۲۲۲ - ۲۲۵.

منبع

پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه، گنجینه معارف، برگرفته از مقاله «علم حدیث»، شماره ۶۳۳۳.